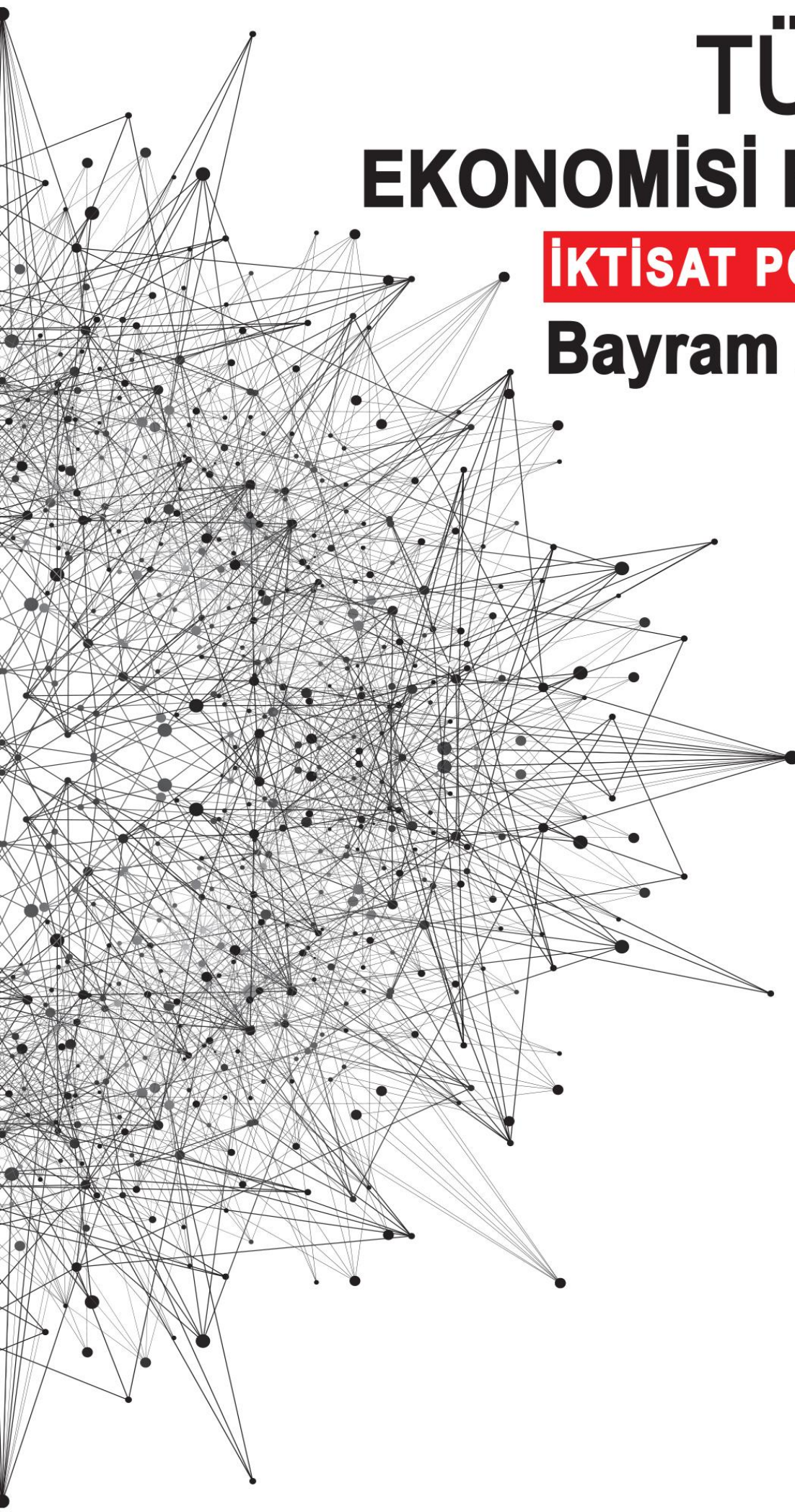

TÜRKİYE EKONOMİSİ NEREYE?

İKTİSAT POLİTİKALARI

Bayram Ali Eşiyok

HBT
Akademi
e-kitapları

4

TÜRKİYE EKONOMİSİ NEREYE?

(İKTİSAT POLİTİKALARI)

Bayram Ali Eşiyok

Etik Sözleşme

Okur, bu kitabı satın alarak, şu etik sözleşmeyi de imzalamış olmaktadır:

*“Satın almış olduğum bu e-kitabın telif haklarının, kısa adı HBT olan Herkese Bilim Teknoloji’ye ait olduğunu **biliyorum**. HBT Yayıncılık bu e-kitabı, mümkün olduğunca kolay ve rahat okumam ve kullanmam için bilgisayarına indirme hakkı verdi. Bu kitabın kullanm hakkımın sadece bana ait olduğunun bilincindeyim. E-kitabı yaymayacağıma, dağıtmayacağıma ve HBT ve kitapta imzası olan yazar haklarını zarara uğratmayacağıma ilişkin bu etik sözleşmeyi kabul etmiş oluyorum.”*

HBT Akademi E-kitapları 4

Türkiye Ekonomisi Nereye? - İktisat Politikaları

Bayram Ali Eşiyok

Kapak Tasarımı : Duygu Yücel
Dizgi : Kübra Karacan
E-Kitap Uygulama : ENTROPOL Kitap

herkese bilim teknoloji

HBT YAYINCILIK TİCARET LTD. ŞTİ.

HALİTAĞA CADDESİ, EKŞİOĞLU İŞHANI NO 16/85

KADIKÖY 34710 İSTANBUL – TÜRKİYE

+90 (216) 449 99 42

www.herkesebilimteknoloji.com

info@herkesebilimteknoloji.com

Facebook.com/herkesebilimteknoloji

HBT_Dergi

© Bu kitabın yayın, satış ve dağıtım hakları Telif Hakları Kanunu gereğince HBT Yayıncılık ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. İzinsiz olarak kopyalamak, satmak ve dağıtmak yasaktır.

Yazar: Bayram Ali Eşiyok

1988 Yılında Türkiye Kalkınma Bankası'nın sınavını kazanarak iktisat uzman yardımcısı olarak göreve başlayan B. Ali Eşiyok, halen Kalkınma Bankası'nda Kıdemli uzman iktisatçı olarak görev yapmaktadır. Yazarın Kalkınma Bankası'nda çıkan yayınları yanında, çeşitli bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleleri ve ortak kitap çalışmaları bulunmaktadır. Yazarın uğraştığı başlıca alanlar; azgelişmişlik, kalkınma ve kalkınma politikaları, bilim ve teknoloji politikaları, sanayileşme, sanayileşme politikaları, bölüşüm, bölgesel kalkınma, dış ticaret, planlama olarak sayılabilir. Yazar İngiltere ve ABD'de teknoloji, sanayileşme ve kalkınma politikaları konusunda araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Herkese Bilim Teknoloji dergisi yazarıdır.

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	2
HBT AKADEMİ E-KİTAPLARI 4	3
YAZAR: BAYRAM ALİ EŞİYOK.....	4
ÖNSÖZ	7
TÜRKİYE DÜNYA EKONOMİSİNİN NERESİNDE?	10
TÜRKİYE’NİN DÜNYA İMALAT SANAYİ KATMA DEĞER PAYI	11
TÜRKİYE’NİN KİŞİ BAŞINA GSYH’Sİ DÜNYA ORTALAMASININ ALTINDA.....	12
TÜRKİYE’NİN DÜNYA İHRACAT PAYI.....	13
TÜRKİYE’NİN DÜNYA YÜKSEK TEKNOLOJİ İHRACAT PAYI.....	15
TASARRUF VE YATIRIM ORANLARI	16
BÜYÜME ORANLARI	18
“YENİ TÜRKİYE’NİN” EKONOMİSİ: DÜŞÜK PROFİLLİ ÜRETİM VE İHRACAT	21
“YENİ TÜRKİYE’NİN” ÜRETİM, KATMA DEĞER VE TESİS SAYISI: DÜŞÜK PROFİLLİ	21
“YENİ TÜRKİYE’NİN” İHRACAT PROFİLİ: DÜŞÜK TEKNOLOJİ YOĞUNLUKLU	23
SONUÇ	24
TÜKETİM TOPLUMU, ARTAN BORÇLAR VE EKSİK TÜKETİM KRİZİ (Mİ)?	25
HANE HALKI BORÇLANMASI	26
ARTAN TÜKETİM, DÜŞEN TASARRUF ORANLARI... ..	29
EKSİK TÜKETİM KRİZİ Mİ?.....	30
HARCAMALAR YÖNÜYLE BÜYÜMENİN KAYNAKLARI: İKİ FARKLI DÖNEM.....	31
2016’NIN ÖZETİ: TÜKETİME DAYALI, NİTELİKSİZ BÜYÜMEYE DEVAM.....	32
KUR SAVAŞLARINDAN SICAK SAVAŞA DOĞRU MU?	35
DURGUNLUK AŞILAMIYOR	36
SAVAŞ OLMADAN SAVAŞ SANAYİ NE İŞE YARAR?.....	37
KALKINMA DİNAMİKLERİ TAHRİP OLAN TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ÇÖZÜM	41
TÜRKİYE DÜŞÜK TASARRUF VE YATIRIM TUZAĞINDA.....	41
KALKINMA İÇİN YENİDEN ÜRETİM EKONOMİSİ, YENİDEN İMALAT SANAYİ.....	43
TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN DÜNYA KATMA DEĞER PAYI.....	44
TÜRKİYE EKONOMİSİ: DÜŞÜK TEKNOLOJİ AÇMAZINDA... ..	44
ÇÖZÜM: BÜYÜME MODELİ DEĞİŞMELİ	45
ÇİN: DÜNYA EKONOMİSİNİN ZİRVESİNE Mİ?.....	46
ÇİN YÜKSEK TEKNOLOJİ YOĞUNLUKLU İHRACATTA DÜNYANIN ZİRVESİNDE.....	46
1963-2014 ARASINDA ÇİN VE TÜRKİYE’NİN BÜYÜME ORANLARI.....	47
BAŞARININ SIRRI: YÜKSEK YATIRIM ORANLARI.....	48
ÇİN: DÜNYA EKONOMİSİNİN ZİRVESİNE EMİN ADIMLARLA İLERLİYOR... ..	48
TARIM SEKTÖRÜ: HOLLANDA DENEYİMİ.....	50
TÜRKİYE TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ARTIK NET İTHALATÇI	50
HOLLANDA’NIN BAŞARISI	51
TARIMDA ÜRETKENLİK FARKI	51
TARIMSAL İHRACAT	52
HOLLANDA YÜKSEK TEKNOLOJİ İHRACATÇISI.....	52
TESPİTLER VE ÖNERİLER	53
DIŞ BORÇ GÖSTERGELERİ	55
SEÇİLMİŞ GELİŞMEKTE OLAN BÜYÜK EKONOMİLERDE DIŞ BORÇ GÖSTERGELERİ	55
TÜRKİYE’NİN İKİ BİNLİ YILLARDAKİ DIŞ BORÇ ARTIŞI ÖZEL KESİMDEN KAYNAKLANIYOR.....	57
24 OCAK 1980 KARALARINDAN GERİYE NE KALDI?	60
ENFLASYON HEDEFLEMESİ, MERKEZ BANKASI’NIN BAĞIMSIZLIĞI YA DA İSTİKRAR HER ŞEY MİDİR?	63
KALKINMANIN “ALTIN ÇAĞI” NDA MERKEZ BANKALARI.....	63
NEO-LİBERAL BİR FETİŞ: MERKEZ BANKASI “BAĞIMSIZLIĞI” YA DA KALKINMA HEDEFİNDEN UZAKLAŞMA	64

ENFLASYON HEDEFLEMESİ	64
SONUÇ	68
KALKINMA POLİTİKALARINA ELVEDA: KALKINMA AJANSLARI	70
KÜRESELLEŞME VE KALKINMA AJANSLARI	70
KALKINMA AJANSLARI: KALKINMADAN UZAKLAŞMA	71
ÇÖZÜM: YENİ BİR KALKINMA STRATEJİSİNDE	72
KALKINMANIN “KURŞUNİ ÇAĞI”	74
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ARTAN EŞİTSİZLİKLER	77
DÜNYA EKONOMİSİNDE BÜYÜME	79
SEÇİLMİŞ GELİR GRUPLARINA GÖRE BÜYÜME ORANLARI	83
ÇEVRE EKONOMİLERİN KALKINMA ÇABALARI ÖNÜNDEKİ ENGELLER	85
SONUÇ	87
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	88
DÜNYADA EN FAZLA DOĞRUDAN DIŞ YATIRIM ALAN ÜLKELER	88
2015 YILINDA TÜRKİYE’NİN DÜNYA DOĞRUDAN SERMAYE YATIRIMLARINDAN ALDIĞI PAY	88
YABANCI SERMAYE ŞİRKETLERİNİN TÜRKİYE SANAYİNDEKİ YERİ	90
TÜRKİYE EKONOMİSİ: BİR BAŞARI ÖYKÜSÜ MÜ, YA DA YARATILMIŞ BİR MİT Mİ?	92
BÜYÜME ORANLARI	92
CARİ AÇIK/GSYH ORANLARI	93
TASARRUF ORANLARI	93
YATIRIM ORANLARI	94
İŞSİZLİK ORANLARI	94
ONUNCU KALKINMA PLANI (2014-2018): DÜŞLER VE GERÇEKLER	95
ENERJİDE DIŞ BAĞIMLILIK NASIL ÖNLENİR?	100
TÜRKİYE’NİN ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ RİSKLİ	101
2014 YILINDA YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ TOPLAM BİRİNCİL ARZ İÇİNDEKİ PAYI	101
ENERJİDE DIŞA BAĞIMLILIĞI AZALTMA YÖNELİK POLİTİKA ÖNERİLERİ	102
KIRILGANLIK GÖSTERGELERİ	105
MERKEZ BANKASI REZERVLERİ KISA VADELİ BORÇLARI KARŞILAMADA YETERSİZ	108
BREZİLYA’DAN SONRA EN YÜKSEK RİSK PRİMİNE SAHİP ÜLKE TÜRKİYE	109
ÖNEMLİ BİR KIRILGANLIK ÖGESİ: ŞİRKETLERİN AÇIK POZİSYONU	110
EKONOMİNİN YUMUŞAK KARNI: DÜŞÜK TASARRUF VE YATIRIM ORANLARI	112
PLANLI KALKINMAYI YENİDEN DÜŞÜNMEK	116
CARİ AÇIK VE DIŞ TİCARET AÇIĞINDA İKİ FARKLI DÖNEM: DOKSANLI VE İKİ BİNLİ YILLAR	119
CARİ AÇIĞIN AZALTILMASINA YÖNELİK STRATEJİLER	121
TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA FARKLILIKLARI VE BİR MODEL ÖNERİSİ	123
TEŞVİKLER BÖLGESEL KALKINMADA BAŞARISIZ	123
KAMU SABİT YATIRIMLARINA DAYALI BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİSİ ÖNERİSİ	125
AŞAMALI SANAYİLEŞME STRATEJİSİ	127
BİRİNCİ AŞAMA: EMEK VE KAYNAK YOĞUN SEKTÖRLERE DAYALI GELİŞME STRATEJİSİ	128
İKİNCİ AŞAMA: ARA VE YATIRIM MALLARINA DAYALI GELİŞME STRATEJİSİ	129
ÜÇÜNCÜ AŞAMA: YÜKSEK TEKNOLOJİ İÇERİKLİ SEKTÖRLERE DAYALI GELİŞME STRATEJİSİ	130
TÜRKİYE’NİN TARİHSEL BÜYÜME BAŞARIMI	131
KAYNAKÇA	134

ÖNSÖZ

1980'li yıllardan günümüze kadar uygulana gelen politikalar dışa açık ya da ihracata dayalı büyüme modeli olarak tanımlanmaktadır. Dışa açılma ile birlikte ithal ikameci dönemde yaratılan kapasitelerin kullanılması ve ihracatın çeşitli özendirici tedbirlerle desteklenmesi sonucunda ihracatta önemli artışlar sağlanmış, ancak ilerleyen yıllarda özellikle imalat sanayi gibi ticarete konu olan sektörlerde kapasite artışı sınırlı kaldığı için ihracat tıkanmıştır. Başka bir ifadeyle, 1980'lerden günümüze kadar uygulana gelen dışa açık-serbest piyasa eksenli politikalar üretken sektörleri son derece olumsuz etkilemiş, kaynaklar giderek üretken olmayan sektörlerde yoğunlaşmıştır. Artan dış borçlara rağmen üretim kapasitesinde anlamlı artışların gerçekleştirilememesi sonucunda ekonomi daha kırılgan hale (dış ticaret açıklarından kaynaklanan cari açık başta olmak üzere vs.) gelmiştir.

Ekonomide yapısal değişimi tümüyle gündem dışında tutan neo-liberal yeniden yapılanma politikaları sonucunda Türkiye ekonomisi harc-ı alem emek yoğun sektörlerle kitlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinin 1980 dönüşümü sonrasında yaşadığı gelişmeleri çözümlemek için küresel mal zinciri kavramına kısaca değinmek gerekir.

Küresel mal zinciri içerisinde, çok uluslu şirketler üretimin ileri ve geri bağlantılarını kontrol ederek ve mal zincirini örgütleyerek zincirin tüm ögeleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu örgütlenme çeşitli bölgelere ve ülkelere yayılmış çok sayıdaki şirketin dikey entegrasyon ile ana şirkete bağlı olduğu hiyerarşik bir örgütlenmedir.

Üretimin küreselleşmesi ile birlikte çevre ülke firmaları mal zincirinde yer alabilmek için birbirleri ile yarışa zorlanmakta bu da fason üretimi gündeme getirmektedir. Çok Uluslu Şirketler 'den sipariş kapma yarışı aynı zamanda taşeronlaştırmayı ve işgücü piyasalarında esnekleşmeye neden olmakta, bu yolla maliyetlerin düşürülmesi amaçlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, mal zincirine katılma yarışı çevre ekonomilerde yüksek teknolojiler sayesinde sağlanan verimlilik artışları ile değil, geniş emek rezervlerinin kullanımına ve düşük ücretlere dayalı olarak gerçekleşmekte, bu dinamik teknolojik gelişmeyi engellemektedir.

Esas olarak küresel mal zincirine düşük ve orta teknoloji yoğunluklu sektörler temelinde eklemlenen Türkiye, yeni bir büyüme modeline

geçmemesi halinde üretim yapısını yüksek katma değer üreten sektörler temelinde dönüştürme dinamiklerini de kaybedecektir. Sanayinin üretim yapısını öncelikli sektörler temelinde dönüştürecek seçici bir sanayi politikası henüz iktisat politikalarının gündeminde bulunmamaktadır. Türkiye neyi ucuza üretiyorsa onu üretmeye devam etmekte, statik mukayeseli üstünlüklerin yarattığı olumsuzluklara karşı karşıya bulunmaktadır.

Küresel ekonomide ve üretim yapısında (kısaca sanayi 4.0 ve Sanayi 5.0 olarak tanımlanan) yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisi bir yol ayrımında bulunmaktadır. Tüketim ve inşaat odaklı büyüme ile Türkiye'nin Sanayi 3.0' den çıkıp Sanayi 4.0'e geçmesi (ve giderek Sanayi 5.0'e) ve temel sorunlarını (dış ticaret açığı, cari açık, orta gelir tuzağı, artan kırılganlık, düşük teknoloji yoğunluklu üretim ve ihracat yapısı vs.) çözmesi olası gözükmemektedir.

Türkiye'nin neredeyse 40 yıla yaklaşan 1980 deneyimi Türkiye gibi yarı sanayileşmiş bir ekonomide sadece ihracata yönelik politikalar ile sanayileşmede sıçrama gerçekleştirmenin mümkün olamayacağını ortaya koymuştur. Kaldı ki, Türkiye gibi belli bir gelişme düzeyine ulaşan ekonomilerde ithal ikamesi ya da ihracata dayalı büyüme modeli gibi kesin ayrımlar giderek anlamını yitirmekte, bu iki gelişme stratejisinin senkronize olduğu stratejiler başarı ile uygulanabilmektedir. Sanayileşmede başarılı olmuş ülke deneyimleri incelendiğinde, dış bağımlı sektörlerde ithal ikamesine gidilerek, rekabet gücü yüksek sektörlerde ise ihracatı teşvik ederek tempolu sanayileşme hızlarına ulaşmak mümkündür.

Kalkınmada önemli gelişme sağlamış olan ülkelerin başarımında planlama önemli bir işlev görmüştür. Bu ekonomilerde planlama ulusal ölçekle sınırlı kalmamış, endüstri ve firma düzeyinde etkin olarak kullanılmıştır. Türkiye'de ise 1980 dönüşümü ile birlikte planlama iktisat politikalarının gündeminden tümüyle düşmüş, sanayinin yapısı otonom piyasa sinyallerine bırakılırken, Türkiye ekonomisi giderek daha da kırılganlaşıp, erken sanayisizleşme olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Şüphesiz ekonominin dış kırılganlığı sadece finansal bir gelişme olarak değerlendirilemez. Uygulanan politikalar sonucunda üretimin ve ihracatın ithalata bağımlılığı artarken, sanayinin yatay ve dikey girdi çıktı bağlantıları zayıflamakta, imalat sanayinin katma değer payı önemli ölçüde aşınmaktadır.

Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi içerisindeki yerinin incelenmesi, Türkiye'nin göreceli başarımının ve geldiği noktanın ortaya konması açısından gereklidir. Türkiye'nin cari fiyatlarla 1960 yılında %1,02 olan dünya GSYH payı, 2015 yılında %0,97'ye düşmüştür. 2014 yılında Türkiye'nin dünya imalat sanayi katma değeri payı sadece %1,0'dir. 2015 yılında dünya GSYH ortalaması 10,112 dolar iken, Türkiye'de 9,126 dolar olarak gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de kişi başına GSYH değeri dünya ortalamasının ancak %90,2'si kadardır. Oysa 1960 yılında Türkiye'de kişi başına gelir (508 dolar) dünya ortalamasından (451 dolar) 58 dolar daha yüksektir. 2014 yılı itibarıyla Türkiye'nin dünya yüksek teknoloji ihracat payı ise %0,11 oranında gerçekleşirken, 2015 yılında dünya ihracat payı %0,93, ithalat payı ise %1,26 oranında tespit edilmiştir. Teknolojik gelişme başta olmak üzere üretkenlik artışlarının temel kaynağını oluşturan sabit sermaye yatırımları (gayri safi sabit sermaye oluşumu/GSYH) açısından da Türkiye'nin durumu parlak değildir. Dünya sabit yatırım oranı 2015 yılında %23,3 iken, Türkiye'de %20,4 oranında gerçekleşmiştir. Kısaca, Türkiye'nin göreceli başarımı birçok göstergeye göre dünya ortalamasının altında bulunmaktadır. Dünya ekonomisi içerisindeki yerinde anlamlı değişikliklerin gerçekleşmediği bir ekonomiden söz ediyoruz.

Türkiye ekonomisi 32 Sayılı Karar ile birlikte 1990'lı ve izleyen yıllarda giderek küresel dalgalanmalara daha duyarlı hale gelmiştir. Küresel ölçekte risk alma iştihanın azalması ile birlikte gündeme gelebilecek küresel likidite daralması, ekonomideki kırılganlıkları krizlere dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda dış kaynağa bağımlılığın olabildiğince azaltıldığı, ihracat yanında dışa bağımlı sektörlerde ithal ikamesinin sağlandığı, dış ticaret açıklarının ve kırılganlıkların önemli ölçüde hafifletildiği, kaynak tahsisinde piyasa ile birlikte planlamanın kullanıldığı, iç finansman kaynaklarının harekete geçirildiği, finansal birikim yerine reel birikime dayalı bir kalkınma stratejisi temel çözüm olarak gözükmektedir.

B. Ali Eşiyok

10 Temmuz 2017

Türkiye Dünya Ekonomisinin Neresinde?

Türkiye ekonomisine ilişkin eleştirel olmayan iktisatçılar arasında genel bir iyimserlik hakim. Göreli fiyatlara bakılarak ekonominin yapısı analiz ediliyor ve genellikle iyimser bir tablo pompalanıyor. Gerçekten de öyle mi? Bu sorunun yanıtı için öncelikle ekonominin orta ve uzun dönemde gelişme yönünü belirleyen yapısal parametrelerin gelişimine ve dünya paylarına bakalım. Örneğin, tasarruf ve yatırım oranların nasıl seyretmektedir?, Türkiye imalat sanayinin dünya imalat sanayi katma değer payı nedir?, Türkiye'nin ihracatı hangi teknolojilere dayalı gelişmektedir?, Türkiye'nin dünya GSYH'sinde aldığı pay nedir? vs...Bu makalede bu ve benzeri soruların yanıtı aranmakta ve Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi içerisindeki göreli yeri çözümlenmektedir.¹

Ekonominin bütününi temsil etmesi nedeniyle daha kapsayıcı bir gösterge olarak GSYH'nin dünya payını inceleyerek başlayalım. Türkiye'nin 1960 yılında %1,02 olan dünya GSYH payı, 55 yıl geçmesine karşın 2014 yılında 1960 yılındaki payı kadar...2015 yılında ise 1960 yılının da altında...%0,97.

Yapısal uyum programları başta olmak üzere, 1990'lı ve izleyen yıllarda giderek artan krizler, üretken sektörlerde düşen sabit yatırımlar, Türkiye'nin GSYH dünya payının yüzde 1 ile sınırlı kalmasına neden oldu ve Türkiye'nin büyümesi özellikle 32 Sayılı Karar'dan sonra giderek sermaye girişlerine bağımlı hale geldi. Bu temel bulguya göre Türkiye ekonomisi dünya GSYH'nin ancak %1'ini üretebiliyor...

Tablo 1: Türkiye'nin Dünya GSYH Payı (%) (Cari F.)

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2014	2015
GSYH Payı	1,02	0,58	0,62	0,67	0,79	1,11	1,02	0,97

Kaynak: World Bank veri tabanından hareketle kendi hesaplamamız.

¹ Bu bölümde Türkiye'ye ilişkin yapısal parametrelerin dünya ortalaması ile kıyaslanması hedeflendiğinden, enflasyon, portföy yatırımları, rezervler, faiz oranları gibi göstergeler üzerinde durmuyoruz.